Il-Malti fil-gazzetti tal-Maltin tal-Eġittu u Tuneż

Joseph Vella

Mhuwiex żgħir l-għadd ta' ġurnali maħruġa matul iż-żminijiet mill-emigranti Maltin f'pajjiżi differenti, u joktor kemm-il darba jingħaddu magħhom il-gazzetti stampati f'Malta intiżi għall-Maltin li jgħammru 'l hemm minn xtut art twelidhom.[1]

Hawnhekk sejra tingħata titwila lejn l-artikli jew ittri dwar l-ilsien Malti li nġiebu fil-gazzetti tal-emigranti Maltin fl-Eġittu u Tuneż biss, fuq medda ta' madwar sebgħin sena.[2] U minħabba l-għadd ġmielu ta' dawn it-tip ta' kontribuzzjonijiet ġurnalistiċi u t-tul relattivament qasir ta' din il-ktiba, l-enfasi se tkun fuq dawk l-aktar rappreżentattivi u rivelattivi fosthom b'risq l-ilsien Malti.

Ta' min isemmi li l-għadd ta' emigranti Maltin imferrxa ma' xtut il-Mediterran ma kienx wieħed kostanti, imma daqqa jiżdied, u daqqa jonqos. Iżda jekk inħarsu, ngħidu aħna, lejn tmiem is-seklu dsatax, insibu li kien hemm aktar minn 50,000 Malti u Maltija mferrxin madwar xtut il-Mediterran. Allura l-ħsieb ta' ħruġ ta' ġurnali u gazzetti li jilħqu lil għadd ġmielu ta' qarrejja b'interessi pjuttost komuni, inkella mqar kuntrastanti, kien jagħmel sens tassew. Fl-Alġerija, Tuneż, Tripli u l-Eġittu, dak iż-żmien kont issib il-kolonji l-aktar importanti ta' emigranti Maltin, iżda kien hemm ukoll komunitajiet imdaqqsa oħra fi Żmirna, Kostantinopli, Ġibiltà, Sqallija u l-Gżejjer Joniċi. Xi tentattivi biex il-Maltin jgħammru fl-Indji tal-Punent kienu fallew u ftit Maltin biss waslu sal-Amerka ta' Fuq u l-Awstralja.[3]

Il-gazzetti analizzati jħaddnu l-ilħna ta' Maltin li għalkemm bogħod minn art twelidhom, baqgħu jħossu ġibda lejha u lejn ilsienha. U skont uħud

minnhom stess, propju minħabba f'hekk, tqanqlu polemiċi fosthom li wasslu għal bosta sagrifiċċji.

L-użu frekwenti ta' ismijiet tal-pinna aktarx jixhed biża' minn atti retributorji. Dan il-fattur ixejjen l-identifikazzjoni ta' għadd ġmielu ta' kontributuri fil-ġurnali, li kienu ħerqana fl-interess tagħhom fl-ilsien Malti u li fis-sew ma jixirqilhomx jintilfu fl-anonimità.

Din il-ktiba se żżomm qrib kemm jista' jkun tax-xogħlijiet ġurnalistiċi tal-emigranti l-aktar biex jintwera l-fil patrijottiku u tinħass il-ħeġġa li kellhom dawn il-Maltin lejn ilsienhom nattiv; u biex kemm jista' jkun tiġi evokata l-espressjoni mqanqla tagħhom.

Siltiet li jixhdu li l-fehmiet dwar il-Malti kienu jiddiverġu qegħdin jinġiebu wkoll għal stampa kemm jista' jkun komprensiva tal-qagħda li kienu fiha l-emigranti Maltin, b'mod speċjali fi żmien il-Kwistjoni tal-Lingwa f'Malta, kwistjoni li fi żmienha skoppjat ukoll fost il-Maltin emigranti msemmija.[4]

Ħarsa lejn il-ġurnali analizzati tikxef il-fatt illi ma kinux ftit il-Maltin li baqgħu jitkellmu l-Malti u li ssieħbu f'għaqdiet u soċjetajiet li l-għan tagħhom kien li jippreservaw il-Malti fosthom.

Xi wħud mill-kwotazzjonijiet qegħdin jitħallew bl-ortografija oriġinali u arbitrarja tagħhom biex jagħtu ħjiel tat-tip ta' kitba li tidher fil-gazzetti analizzati, b'mod speċjali dawk bikrija.

L-Attitudnijiet favur u kontra l-Ilsien Malti

Fil-gazzetti tal-Maltin emigranti tal-Eġittu nsibu bosta kitbiet li jixhdu attitudni favorevoli lejn l-użanzi u d-drawwiet Maltin, l-Istorja ta' Malta, l-Ilsien Malti u t-tixrid tal-kitba Maltija. Kien hemm saħansitra proposti għall-ħolqien ta' Għaqdiet jew Soċjetajiet b'risq il-patrimonju Malti.

Mill-banda l-oħra, ma jonqsux dawk l-elementi b'attitudni kuntrarja, ta' diżinteress u indifferenza, li kienu jistħu li huma Maltin u li saħansitra xi drabi jixhdu ostilità.

Id-Diżinteress u l-Indifferenza lejn dak li hu Malti

Jidher li xi emigranti Maltin ma kinux jitkellmu bil-Malti minħabba li l-ġenituri tagħhom ma għaddewhulhomx, filwaqt li oħrajn kienu ċaħduh minn jeddhom.

Malti ta' Malta f'artiklu bl-isem "Il-Maltin ta' Barra" jammetti li ħaġa li sewditlu qalbu meta ltaqa' mal-Maltin tal-Eġittu kienet li għadd kbir fosthom kellmuh bi lsien ieħor: min għax ma kienx jaf ilsien art twelidu u min għax ried jitkessaħ. *Malti ta' Malta* jistqarr li qabel telaq lejn l-Eġittu qalulu li hemm kien se jħossu qisu Malta iżda dan ma seħħx għalkollox għal din ir-raġuni.[5]

Jistħu li huma Maltin

Jidher li ċerti Maltin għal xi raġuni jew oħra ġieli ħassew ruħhom inferjuri fost persuni ta' nazzjonalità differenti. Mill-banda l-oħra, emigranti Maltin oħra ħassew id-dmir li jikkritikaw u jippruvaw jikkoreġu lil dawn il-Maltin ħuthom, u faħħru l-patrimonju Malti bi tpattija għan-nuqqasijiet tal-oħrajn.

Fl-1897 ġewwa l-Kajr ġiet stampata bi prova gazzetta bl-isem *Eġittu, Ġurnal Malti-Eġizzjan*. Dan il-ġurnal ma jidhirx li kompla jiġi stampat, iżda fl-editorjal imsejjaħ "Maltin" jintqal li wara li Malta kienet magħrufa mad-dinja kollha fi żminijiet meta niesha kienu nieqsa minn għadd ta' ħwejjeġ li kull pajjiż ċivilizzat kien ikollu, issa li Malta kienet kisbet ħafna libertà u drittijiet, il-Maltin kienu qegħdin "jistħu u kważi donnhom jibżgħu jgħidu li huma Maltin." Dan kien qiegħed iwassal biex il-Maltin jitqiesu bħala "nies injuranti u boloh, u nies li mhuma kapaċi għal xejn" u allura ma jingħatawx impjiegi.[6]

Minkejja li, kif jidher, uħud mill-Maltin ħassew li kienu inqas minn ħaddieħor, dawk li kienu jħeġġu lill-emigranti Maltin ħuthom biex iżommu l-identità tagħhom u jkunu kburin biha ma naqsux. Suġġerimenti biex il-Maltin jagħmlu ħwejjeġ li rnexxielhom jagħmlu pajjiżi akbar minn Malta dehru fil-gazzetti Maltin tal-Eġittu ripetutament. Kien hemm min saħansitra sostna li mhux talli l-Malti qatt m'għandu jistħi minn nazzjonijiet oħra għax f'xejn mhu anqas minnhom, iżda li fil-lingwa huwa aktarx superjuri għal ħaddieħor.

Fredu Nicholas, li għal ħafna żmien kiteb bl-isem tal-pinna *Seneca*, jgħid li kellu x-xorti jżur bosta pajjiżi oħra barra mill-Eġittu, "pajjiżi li fihom il-Maltin huma kkunsidrati l-aktar onesti u ħaddiema fost kolonji oħra." *Seneca* jistqarr ukoll li Malti għandu jkellem Malti ieħor bil-Malti għax jekk ma jkunx jaf jagħmel dan, iħossu jistħi.

F'korrispondenza oħra tiegħu intitolata "Il-Lingwa Maltija", *Seneca* jirringrazzja lil dawk li kienu jifhmuha bħalu u kienu jgħinuh rigward l-ilsien Malti. Huwa jgħid li ma kien imissu hemm l-ebda argument għala wieħed kellu

ma jxandarx ilsien pajjiżu. Jgħid li ġieli sema' barranin jgħidu: "Għaliex il-Maltin ma jitħaddtux bejniethom bil-Malti, mela jistħu juru li huma Maltin?"[7]

Dan il-kumment juri li l-fenomenu li xi Maltin jevitaw li jużaw ilsienhom kien jiġi nnutat saħansitra mill-barranin li kienu jgħammru qribhom u dawn kienu jqisu din l-imġiba tal-Maltin bħala xhieda li dawn jistħu juru min huma.

L-Antinazzjonaliżmu

Skont ma jinkiteb fil-gazzetti analizzati, kienu jeżistu każijiet fejn xi Maltin kienu saħansitra jbaxxu lill-Maltin bħalhom biex jingħoġbu mal-barranin. B'hekk, kif jidher mis-silta li ġejja, ġieli ġara li l-emigranti mill-klassi tal-ħaddiema ġew imxekkla minkejja l-onestà tagħhom.

Fl-editorjal imsejjaħ "Maltin", li deher fl-*Eġittu, Ġurnal Malti-Eġizzjan*, jingħad li l-emigranti Maltin stabbiliti kienu jimpjegaw ħaddiema barranin u jixtru mingħand negozjanti barranin ukoll. Dan kollu bi ħsara għall-ħaddiem emigrant Malti. Fil-fatt, l-Editur itemm l-artiklu billi jgħid li l-ġurnal kellu l-għan li jiġbed is-simpatija favur it-tneħħija ta' problemi u diffikultajiet bħal dawn.[8]

Kontribut ta' Fredu Nicholas bl-isem "L-Ilsien Malti", jappella lill-Maltin biex iżommu lsienhom u jxerrduh bejniethom u fost il-barranin, biex jgħallmuh 'l uliedhom, u biex isaħħuh. Isemmi li fl-imgħoddi l-bruda ta' wħud li kienu jbaxxu l-Malti kienet se twassal biex l-ilsien nazzjonali jintemm. Nicholas jistaqsi jekk kienx b'ħażen, egoiżmu jew injoranza li seħħ dan; u jkompli:

> Kien li kien aħna Maltin ta' Barra ftit jew xejn ma konna nsibu min iqawwilna qalbna biex nistmaw l-ilsien nazzjonali, anzi, f'kull okkażjoni konna naqraw fil-ġurnali ta' Malta li dan mhux ħlief djalett inutli u li lsienna kien ieħor li mhux magħruf minn disgħa u disgħin fil-mija tal-poplu Malti![9]

"L-Ilsien Malti u l-Ġens Malti" huwa kontribut ta' Ivo Muscat Azzopardi li fih jagħti eżempji tal-patrimonju Malti, fosthom l-Ilsien Malti. Huwa jgħid li l-Malti ġie mżeblaħ, "mhux għax kien jistħoqqlu imma biss għax jappartjeni lil ġens ċkejken fl-għadd." Huwa jżid li "kull ilsien fid-dinja trabba u ddakkar minn xi ilsna oħra" u li:

> Kull ilsien huwa magħdur u jista' bla biża' ta' xejn jissellef u jixtri mingħand ta' maġenbu, imma malli l-Malti jieħu xi kelma mingħand ħaddieħor, ukoll jekk dan il-ħaddieħor ikun ħadha bil-moħbi mingħandna stess (p.e. il-kelma

tarzna tidher ġejja mill-kelma Taljana *darsena* meħuda minn *dar is-sengħa*), l-għedewwa jduru għalina qatta bla ħabel.

Muscat Azzopardi jżid li lil dawn l-għedewwa kien biżżejjed li wieħed ifakkarhom li Malta għaddiet minn taħt bosta ħakkiema setgħana u li ħadd minnhom ma rnexxielu jeqred l-ilsien Malti.[10]

Artiklu bl-isem "Il-Gżira ta' Malta, l-Ilsien Malti u l-Maltin tal-Eġittu" jappella biex l-emigranti Maltin, speċjalment iż-żgħażagħ, ma jinsewx lil Malta u l-kultura tagħha u biex il-ġenituri jkellmu 'l uliedhom bil-Malti u mhux bil-Franċiż jew bit-Taljan.[11]

L-artiklu jsemmi li f'Malta l-Gvern ħaseb li kien ta' bżonn kbir li jdaħħal l-ilsien Malti fl-iskejjel tal-Gvern, fil-Qrati u Amministrazzjonijiet oħra bħala lsien uffiċjali u li bosta nies magħrufa Maltin ħadu l-interess li jirranġaw tagħlim fuq il-kitba Maltija għaliex inħass il-bżonn għat-tagħlim tat-tfal u ż-żgħażagħ. L-artiklu jintemm billi jħeġġeġ liż-żgħażagħ emigranti Maltin biex jixtru kotba bil-Malti u jagħrfu l-istorja ta' dan l-ilsien biex ma jibqax magħruf mill-barranin u minsi mill-Maltin.

Jidher li s-sentiment 'antinazzjonali' kien xi ħaġa li kienet tagħti ġewwa lil dawk li kellhom għal qalbhom il-patrimonju Malti. Dan jixhdu l-fatt li f'*Il-Ħabbar Malti* (qabel il-*Bullettin tal-Komunità tal-Kajr*) inġiebet poeżija ta' Ġużè Chetcuti bl-isem "Dmirek":

> Dmirek li tħobb lil Malta, art twelidek,
> għax minnha taf ir-ruħ li twaħħdet miegħek,
> Imma kif tista' tħobbha meta lsienha
> Int ċħadt u bdilt ma' lsien li mhuwiex tiegħek?[12]

L-Indifferenza għall-Ilsien tat-Twelid

Kien hemm emigranti Maltin li kienu indifferenti għan-nazzjonalità nattiva tagħhom u li b'hekk ċaħdu lsien art twelidhom. F'artiklu intitolat "Il-Lingwa Maltija", *Seneca* jsemmi li kien hemm "mikrobu" fost l-emigranti Maltin tal-Eġittu u jkompli:

> Dan il-mikrobu huwa "n-nuqqas tal-lingwa Maltija fil-Kolonja tagħna". Bin-nuqqas tal-lingwa Maltija rrid infisser dawk il-Maltin (u n-numru tagħhom

mhux żgħir) li ma jafux, jew biex ngħid aħjar, ma jridux jitħaddtu bil-Malti, bi lsien ta' missirijiethom, bi lsien li għamilhom nies liberi, bi lsien li għamilhom Nazzjon![13]

Il-Malti Mwarrab bħala Djalett bla Siwi

Bħalma ġieli ġara matul iż-żminijiet fl-Istorja ta' Malta, anke fost l-emigranti Maltin kien hemm min ħares b'mod negattiv lejn il-wirt Malti u l-istess xorti messet ukoll lill-ilsien Malti. Il-Malti ġieli ġie meqjus bħala djalett ta' lsien akbar minnu (l-Għarbi) u mhux bħala lsien integru bil-kwalitajiet u l-karatteristiċi neċessarji li jagħmluh ilsien għalih. Mill-banda l-oħra kien hemm min għaraf u saħaq li l-Malti seta' jitqies bħala lsien għalih.

L-argumenti kontra dak li hu Malti u kontra l-ilsien Malti kienu jvarjaw. Xi ħadd bl-isem tal-pinna *Xammiena* jikteb artiklu msejjaħ "Kerha Daqsxejn", fejn isemmi li wħud mhux talli ma kinux jafu jaqraw bil-Malti iżda lanqas riedu jitgħallmuh għax qalu li kien djalett u ma jservi għal xejn. Jgħid li messhom jistħu jagħmlu dan għax Malta kienet bħal pajjiżi oħra u kellha wkoll il-bandiera tagħha "mingħajr tebgħa."[14]

A.N. jikkontribwixxi artiklu bl-isem "Lingwa jew Djalett?" fejn jgħid li kien favur il-"Lingwa Mista" u mhux tal-fehma li jitneħħa kliem Latin mill-Malti u jiddaħħal kliem Semitiku biex il-Malti jkun "safi". *A.N.* jgħid li dan kien ikun ta' ħsara għall-progress għax il-Malti bil-Latin fi ħdanu kien iservi ta' muftieħ għat-tagħlim ta' ilsna oħra, u jkun immodernizzat. Iżid ukoll li l-lingwi kienu lkoll frak u fdal ta' ilsna oħra eqdem minnhom, u li tħalltu ma' xulxin. Għalhekk isostni li kien "delitt" li wieħed isejjaħ ċerti ilsna "djaletti" għax allura l-Ingliż, it-Taljan, il-Franċiż u l-Ispanjol isiru djaletti tal-ilsna li minnhom tnisslu.[15]

Din il-kitba ta' *A.N.* turi li dan mhux talli kien interessat fl-ilsien Malti, iżda wkoll infurmat tajjeb dwar x'inhi lingwa u x'inhu djalett, kif ukoll kif wieħed għandu jħares lejn l-iżviluppi li jseħħu fi lsien. Hawn jidhru ideat progressivi għaż-żmien li fih kien qiegħed jinkiteb dan l-artiklu, żmien li fih bosta Maltin kienu favur il-Puriżmu u l-'Malti safi'.

A.N. jgħid ukoll li t-tifsira ta' djalett skont id-dizzjunarju tgħid li dan huwa "[*a*] *peculiar or local form of speech.*" Huwa jikkonkludi illi "kieku l-Malti kien djalett, kieku l-Maltin tad-dinja kollha kienu jitkellmuh l-istess". Jgħid li l-'*peculiar*', jew '*local form of speech*', ma nistgħux niġġeneralizzawha

għal-lingwa Maltija kollha, iżda nistgħu nispeċifikawha għal ċerti distretti ta' Malta u xi ftit għall-Maltin ta' barra. Imbagħad jgħaddi biex isemmi lokalitajiet f'Malta fejn jinsabu djaletti li jvarjaw wieħed mill-ieħor. *A.N.* jikkonkludi li:

> Il-Maltin għandhom lingwa ġenerali u li minn din joħorġu bosta djaletti; dan għandna nsibuh fil-lingwi kollha, iżda billi aħna ma addattajniex u ma żviluppajniex wieħed minn dawn id-djaletti u ħtarnieh bħala lingwa miktuba tal-Maltin bqajna (jew xi wħud baqgħu) tal-fehma li aħna nitkellmu bi djalett magħmul mill-kbar ilsna ta' wlied Sem u Lazio, fil-ħin li jien ninsisti li tagħna hija lingwa li xorbot minn dawn iż-żewġ għejun tant għonja fix-xjenza lingwistika u kieku rridu, bi studju serju, nagħmluha lingwa li bl-akbar ħeffa tagħti letteratura sabiħa.

Imbagħad iġib silta miktuba b'diversi lingwi, fosthom il-Malti wkoll, biex juri x-xebh li jeżisti bejniethom u li allura l-Malti kien lingwa bħalhom u mhux djalett.

L-istess artiklu jsemmi li minkejja li l-ilsien Malti sab lil min ried jeqirdu, kien hemm bosta oħrajn li kienu ħbiebu u li ħadmu favuru, fosthom il-Kanonku Agius Sultana, Annibale Preca, Ant. Emm. Caruana, il-Prof. Napuljun Tagliaferro, Patri Manwel Magri S.J. u l-Kav. Muscat Azzopardi. Imbagħad jagħlaq b'appell għall-għajnuna biex il-Malti jinġieb 'il quddiem, appell li jafferma li kien ċert li se jintlaqa'.

Il-Malti Mistkerrah għax Qarib l-Għarbi

Jidher li xi Maltin emigranti kienu jistħu jużaw il-Malti minħabba l-qrubija tiegħu lejn l-Għarbi.

"Ma Ndaħħkux Nies Bina" huwa artiklu miktub minn xi ħadd bl-isem tal-pinna *Mannarinu*, fejn jgħid li ma setax jifhem għala wħud jistħu jużaw il-Malti filwaqt li oħrajn jgħidu: "Il-Malti jixbah lill-Għarbi" u oħrajn: "Il-Malti lingwa pastaża!!" Dawn *Mannarinu* jsejħilhom "bluhat" u jgħid li lil min jgħid kliem bħal dan ma jqisux Malti. Iżid li kien unur li l-Malti jixbah lill-Għarbi li hu jsejjaħlu: "l-isbaħ u l-ogħna (l-iżjed rikk) ilsien tad-dinja" u li "meta naraw li l-Malti jixbah lill-Għarbi, imissna nitkabbru, għaliex ħafna għorrief, Franċiżi, Ingliżi, Ġermaniżi, Taljani, eċċ. jistqarru li l-ilsien Għarbi hu wieħed mill-isbaħ." Imbagħad jikkwota lil Savary biex isaħħaħ kliemu. *Mannarinu* jgħid ukoll li min ikun pastaż, pastaż jibqa', irrispettivament mill-ilsien li juża.[16]

Minn dan it-tip ta' diskors jidher li fil-kolonja Maltija kien hemm min ħass li għandu jiddefendi wkoll lill-ilsien Għarbi minħabba li l-Malti tnissel minnu. Hawnhekk jinħass illi l-Malti kien jitqies bħala lingwa baxxa għax ġej mill-Għarbi u li dan tal-aħħar kien assoċjat ma' kultura inferjuri. Għalhekk jidher li kien hemm ċertu 'snobiżmu' fost il-Maltin.

Għal xi Maltin, jidher li l-qrubija bejn il-Malti u l-Għarbi kienet realtà skomda għax kienu jħossu li b'xi mod tikkontradixxi s-sentimenti Kattoliċi u Ewropej tal-komunità Maltija. Hekk hi l-fehma ta' Geoffrey Hull:

> *Chi conosce la mentalità coloniale dei franco-maltesi non può fare a meno di constatare nel fenomeno una reazione psicologica contro una realtà che doveva imbarazzare profondamente una comunità fieramente cattolica e occidentale, e cioè l'evidente somiglianza della loro parlata nativa all'arabo. Riconoscere nonchè praticare la tradizionale semiticità linguistica era equivalente dunque per tanti a un avvicinamento spirituale alla maggioranza musulmana con cui sentivano di condividere nient'altro che la convivenza.*[17]

L-Attitudnijiet favur il-Malti

Bil-maqlub ta' dawk li kienu jistħu juru li huma Maltin, u kontra dawk li kienu jiċħdu l-identità tagħhom, kien hemm dawk li mhux biss kienu jsostnu li kienu Maltin, iżda kienu kburin b'dan. Dawn fittxew il-mezzi biex dak li kienu jħossu jesprimuh u jwassluh lil ħaddieħor, sabiex idakkruh ħalli jħoss bħalhom. Jidher li dawn kienu jħossu li fit-twettiq ta' dawn l-għemejjel, kienu qegħdin jaqdu dmirhom u jżommu l-lealtà tagħhom lejn il-patrija.

L-ilsien Malti bosta kienu jqisuh indispensabbli bħala l-element distintiv ewlieni tal-identità tal-emigranti Maltin. Fil-fatt min ma riedx juri li kien Malti ma kienx jitkellmu. Għaldaqstant, il-lingwa jidher li kienet titqies il-mera tan-nazzjonalità fost l-emigranti.

Għadd kbir ferm ta' artikli juru dan il-kunċett rigward l-ilsien Malti. Ċertu S. Stephen Farrugya jikkontribwixxi artiklu bl-isem "Il-Lingwa Maltija" u fih isemmi u jikkwota barranin li faħħru l-ilsien Malti matul l-Istorja fosthom lil Louis Boisgelin, Kavallier ta' Malta, lil James [*sic*] Hookham Frere u lil Frederick W. Ryan.[18]

Xi ħadd bl-isem tal-pinna *Yes* jikteb ittra intitolata "Nazzjonaliżmu Lingwistiku" fejn isemmi li l-Gvern Faxxista ġewwa l-Italja kien jimmulta ċerta somma ta' flus lil min juża kliem mhux ta' nisel Taljan fuq tabelli pubbliċi. Huwa jissuġġerixxi illi s-soċjetajiet tal-Komunità tal-Kajr u oħrajn jagħmlu l-istess billi jimmultaw lil min ma jużax il-Malti fil-laqgħat tal-Maltin. B'hekk, skont *Yes*, kien jintwera l-interess tal-Maltin fi lsienhom u fl-istess ħin jinġabru l-fondi.[19]

Ittra minn ċertu Giuseppe Vella, bl-indirizz: "6, Sda. Conservatorio, Cospicua – Malta", inġiebet taħt it-titlu "Il-Malti". Fiha Vella faħħar lil Alfons Maria Galea li xerred minn butu għadd ta' kotba fejjieda bl-isem *Il-Kotba tal-Mogħdija taż-Żmien* u lil Ġużè Muscat Azzopardi. Huwa semma wkoll għadd ta' Maltin li ma stħawx jiktbu bil-Malti u nies barranin li interessaw ruħhom jitgħallmuh. Fost dawn isemmi lill-Kardinal Mezzofonte, lill-Kanonku Amato, lill-Kardinal Wiseman u lill-Kardinal Howard.[20]

Alfred Nicholas isemmi li l-Gvern kellu tgħinu lill-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti permezz tal-grammatka u l-ortografija tagħha. Isemmi wkoll li din l-Għaqda "tagħmel minn kollox biex tgħolli lsien in-Nazzjon: fiha huma mdaħħlin l-aħjar kittieba ta' Malta u dan l-aħħar, saħansitra, ħadet sehem fil-Kungress tal-Orjentalisti li sar f'Oxford fejn inqrat karta magħmula apposta biex tfisser x'inhu l-ilsien Malti."[21]

F'Diċembru tal-1928 bdiet tidher sensiela ta' artikli bl-isem "Għaliex Għandna Nħobbu l-Ilsien Malti" li fihom intweriet it-tama li jitfassal Alfabett li jwassal għall-uniformità fil-kitba; intwera s-sodisfazzjon bix-xogħol tal-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti u l-kotba dejjem jiżdiedu bil-Malti; ingħatat l-istorja ta' nisel il-Malti fid-dettall kif ukoll turija li mingħajr ilsienha, Malta ma kinitx tkun ġens għaliha.[22]

Artiklu bl-isem "Id-Dmirijiet ta' Ħbieb l-Ilsien Malti" juri l-għanijiet ta' Għaqda li kellha titwaqqaf u ġġib l-istess isem. Min kien jidħol membru kellu jippromwovi ġmiel Malta u l-Istorja tagħha, u jgħin biex jitwaqqaf Kumitat żgħir għat-tixrid tal-Malti kull fejn kien hemm il-Maltin (kumitat li kellu jkun magħqud mal-"Kumitat il-Kbir" li kellu jkun ibbażat f'Malta). Barra minn hekk kellha titwaqqaf biblijoteka ta' xogħlijiet Maltin fid-dar tal-Għaqda.[23]

Artiklu ieħor bl-isem "Il-Proġett tal-Għaqda Fost il-Maltin Kollha - Ħbieb l-Ilsien Malti" jesprimi li l-proġett kien intlaqa' tajjeb u jirriproduċi artikli oħra li dehru f'*Leħen il-Malti*, f'*Il-Berqa*, fil-*Malta Chronicle* f'Malta, u fil-*Bullettin tal-Guides u Scouts Maltin* tal-Kajr.[24]

"Id-Dmirijiet ta' Ħbieb l-Ilsien Malti" huwa artiklu ieħor li fih jintqal li kien ikun xieraq li jingħata bidu għall-Għaqda minn Malta u mhux minn xi pajjiż ieħor. L-artiklu jissokta li setgħet tintalab l-għajnuna tal-akbar kolonji ta' Maltin li kienu: "Il-Kajr, Lixandra, Port-Said u Swejz; Tuneż; l-Alġier; New York, Detroit u f'xi bliet oħra tal-Awstralja."[25]

"Madwarna" hija r-ras ta' artiklu li fih tingħata ħarsa lejn xogħol kontemporanju ta' fejda favur l-ilsien Malti: id-dħul tal-ilsien Malti fl-oqsma importanti kollha tal-ħajja Maltija; il-ħruġ ta' ktieb tan-novelli ta' Sir Temi Zammit; u dak bl-isem *Dun Bosco Qaddis* ta' Alfons Marija Galea u silta mill-kitba ta' Toni Said ta' Port-Said, il-mexxej tal-*Qari Malti*, li jsemmi li lsien u nazzjon kien għoddhom saru ħaġa waħda.[26]

F'artiklu ieħor imsejjaħ "Inħobbu l-Ilsien Malti" miktub minn xi ħadd bl-isem tal-pinna *Sawt*, jintqal li min twieled Malti kellu "jitqanna" bit-tajjeb u l-ħażin tal-Maltin, u allura bi lsienhom ukoll. Jgħid li ma kienx veru li f'Malta mhux kulħadd kien jaf bil-Malti u li l-ilsien ta' Malta kien it-Taljan. Din, ikompli, kienet propaganda qarrieqa. Huwa jżid li meta Ingliż, Taljan, jew Franċiż jiżżewweġ lil xi ħadd ta' nazzjonalità differenti, uliedu jitgħallmu ż-żewġ ilsna u bħalhom kellhom jagħmlu l-Maltin tal-Eġittu. Huwa jagħlaq l-artiklu billi jgħid li kien jaf ħafna nies li tgħallmu l-Malti meta kibru għax stħaw li kienu Maltin u ma kinux jafu bil-Malti. Skont ma jsostni *Sawt*, Malti kellu jkellem lil Malti ieħor bil-Malti.[27]

Artikolett intitolat "Ħolma Mwettqa" jinkludi din is-silta:

> Meta wieħed irid joqtol lingwa, ikun qiegħed jagħmel ħsara kbira lill-ħajja soċjali ta' pajjiż; mietet il-lingwa, it-tradizzjonijiet jintilfu, il-fehma titbiddel; bil-mod il-mod ir-ruħ ta' pajjiż tintefa; pajjiż ma jmutx, jekk ikun fih irġiel, qlub li jingħaqdu biex jitħabtu mal-mewt.

Imbagħad l-artiklu jsemmi li l-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti kienet ħabirket ferm favur l-ilsien Malti u kien ħaqqha rikonoxximent ta' dan.[28]

Azzjoni favur il-Malti

Il-gazzetti tal-emigranti jħaddnu tentattivi biex iżommu l-idjoma Maltija ħajja. Fihom ħafna drabi jinġiebu qwiel u proverbji Maltin:

Bla imfietah ma tiftahx buieb.
B'demm il fkir katt gid ma isir.
Bil flus taghmel trik fil bahar.
Bis-sabar u biz-zmien, collox jasal fit-tmiem.
Bajda tas-Sultan tithallas b'dundian.
Bgheid mil ghajn, bgheid mil kalb.
Bil chelma it-tajba tohrog il far mit tkajba.
Il bajda chiecu chella uiednejn, chiecu jerfuha tnejn.[29]

Xi drabi jingħataw ukoll listi ta' kliem Malti bit-tifsir tiegħu. Xi kliem minn lista minnhom huwa:

TENNIJA	Replika. "Qegħdin nistennew it-tennija tal-ġlieda tal-bieraħ".
TEWBA	Penitenza. Mingħalija b'TEWB nistgħu nfissru *penitentiary*; jiġifieri lok fejn jiġu mibgħuta ż-żgħażagħ li ma jkunux ta' bixla tajba. Riformatorju.
TFERKIX	Meta wieħed iċaqlaq subgħajh bil-għaġla jkun "iferkex".
TĦATTIM	Siġillar. (Minn ħatem, siġill): "ħattem dik l-ittra qabel ma tibgħatha".
THEŻŻIŻ L-ART	Terremot. Naħseb li nistgħu niktbu kelma waħda bħalma hemm f'ilsna oħra: theżżiżlart, *earthquake*.[30]

Fil-*Qari Malti* saħansitra tidher lista ta' 'Sinonimi' li tinħass li hija tentattiv minn xi ħadd favur il-'Malti Safi' biex jibda jintuża kliem imnissel mill-element Semitiku flok ieħor ta' nisel Rumanz. Fost il-kliem elenkat hemm:

abitanti	għammara
abitudni	għada, drawwa
adottazzjoni	twebbin
akkuża	xilja
akkwatika	ilmija
arretrat	lura, imwarri, mitwaħħar
avvelenatur	semmiem
ċestin	ċfejfa[31]
ċittadella	blejta
disprezz	żebliħ, ħqir, tkażbir
estremità	tarfien[32]

B'risq it-tixrid tal-kitba Maltija, fil-ġurnali analizzati jinġiebu xogħlijiet letterarji kemm ta' Maltin minn Malta kif ukoll ta' emigranti Maltin. Fost l-oħrajn jiġu stampati poeżiji ta' Maltin residenti tal-Eġittu:

Lil Mahbuba Ommi Malta

O mahbuba Malta tighi
Chemm nitaxxak insemmic,
hares lejja halli incellmec
Ghax imhabbti rrid nuric.

La tharesx lejja bil-hniena
Haun jen issa kighed hdejc,
nitolboc l'inti tismani
F'gieh l'imhabba li ghandi lejc.

O xi gmiel chemm int sabieha!
Chemm hi helua il kghada tighec!
Int fortizza f'nofs ta bahar
Hatt ma seta jikaf mighec.

Cullhatt lejc kighed ihares
Sahansitra il barranin,
Jixtieku l'Inti tcun tahhom
Ghal gmielec collha ghajjurin.

Hares harsa lejn uliedec
Il lum collha ferhanin,
L'isem tighec stampat f'kalbhom
Mighec biss daun marbutin.

Xejn tahseb l'inseuc uliedec
Collha hdejc ghall'ghassa tighec
Biex jecc l'ghadu lejc ihares
Bhal sajjetta itiru ghal mighec.

Collha b'vuci uahda ighajtu
"Viva Malta art curaggiusa!
Tasseu l'inti Gzira cchejcna
Imma cbira ghax vittoriusa...

Ghad li l'ghadu mighec thabat
Biex taht idu taka irsira;
Izda dlonc dan ragia lura
M'gharafx sahtec chemm hi cbira.

Ghalhecc lilec jen infahhar
U ifahhruc il barranin,
Ghax jafu li uliedec collha
Dejjem chienu kalbienin.

Chif katt nista lilec ninsa
O kalbiena Malta tighi?!
Ismec scolpit geuua sidri
Fil kabar jindifen mighi.

Katt temmen li jen bghod minnec,
Jena dejjem mohhi fic,
nahliflec kuddiem is-sema
li dejjem nakbes ghalic.

Incun vili jecc lilek ninsa
Ghax int biss l'ghaziza tighi,
Jecc incun fl'ahhar tad-dinja
Gio' kieh kalbi ingiorroc mighi.

Ibnec
E. Zammit
Lixandra"[33]

F'xi ġurnali jinsabu wkoll Kolonni Letterarji li jġibu xogħlijiet letterarji mibgħuta minn Malta. Waħda minnhom hi l-poeżija "*E-Boats*" ta' Dun Karm Psaila, li tiġi introdotta kif ġej:

> Din il-poeżija tal-kbir poeta Malti Dun Karm Psaila giet miktuba minnu, bhala tifkira li ma tintesa qatt, tat-telfa harxa li kellhom it-Taljani meta, ghall-ewwel darba, marru jahbtu ghal Malta bin-Navy taghhom.

Fl-istess ħarġa tinġieb ukoll il-poeżija "Il-Bandiera Maltija" ta' Ġorġ Pisani bl-introduzzjoni qabilha:

> Dil-poezija hija mehuda mill-ewwel ktieb ta' "Gabra ta' Ward" minn E.B. Vella stampat ghall-skejjel mill-Gvern ta' Malta. Kull familja jmissha zzomma: mela aqtghuha mill-Bullettin u qeghduha f'inkwatru fejn tidher sewwa u ghalmuha lill-uliedkom.[34]

L-ispirtu patrijottiku ta' din il-poeżija jidher li laqat lid-Direzzjoni tal-gazzetta tant li mhux biss ippubblikatha, iżda ssuġġeriet ukoll lill-qarrejja biex iżommuha u jqegħduha f'post prominenti f'darhom u jgħallmuha 'l uliedhom.

Hawnhekk ta' min isemmi illi bosta drabi l-kitbiet li jinġiebu fil-gazzetti analizzati huma ta' xeħta Romantika u patrijottika, intiżi li jqawwu l-imħabba tal-emigrant lejn art twelidu.

Jingħataw ukoll listi ta' pubblikazzjonijiet u kotba bil-Malti li kienu jinsabu għall-bejgħ fl-Eġittu stess:

> Lista ta' kotba bil-Malti li jinsabu għall-bejgħ fid-Direzzjoni ta' dan il-ġurnal bil-prezz ta' P.T. 2, posta franka:
>
> Aïda, Amleto, Ballu in Mascra, Is-Sonnambula, Lohengrin, Il-Guarany, Il-Barbier ta' Siviglia, Mignon, L'Africana, Dinorah, Il-Puritani, Iż-Żewġ Surġenti, Norma, Il-Merkant ta' Venezja, Il-Ħajja tal-Papa Leone XIII, Storja tar-Reġina Vittorja, Giorg Nerr, Silviu Montfei, Pawlu il-Marixxal, Osman Sahib.[35]

Il-fatt li jinġiebu listi tal-kotba bil-Malti għall-bejgħ u li dawn setgħu jinxtraw mingħand id-Direzzjoni tal-ġurnal juri għal darb'oħra l-isforzi li kienu jsiru biex jitqanqal l-interess fl-ilsien Malti fost il-membri tal-komunità.

Bl-istess għan tingħata wkoll informazzjoni dwar rivisti ġodda. Hekk jinsab artiklu dwar rivista ġdida ġewwa Malta bl-isem *Iż-Żerniq*:

> Waslilna l-ewwel għadd ta' dir-Rivista li l-Editur tagħha hu l-ħabib u korrispondent tagħna ta' Malta, is-Sur Walter Zahra. Din ir-rivista hija mimlija tagħlim u tagħrif u stampata fuq karta u b'tipi mill-itjeb. Aħna żguri li din il-pubblikazzjoni se żżidilna ġebla oħra fil-bini ta' lsienna u tissokta ssaħħaħ u twettaq lill-ġurnaliżmu Malti. Nifirħu liż-żagħżugħ seħibna, li l-ħeġġa u l-ħrara tiegħu ntgħarfu fil-ftit żmien li dam fostna, għall-ħarġa ta' dir-rivista kif ukoll għall-għażla tiegħu b'rappreżentant tal-Qawmien Malti fl-Assemblea Nazzjonali.[36]

Uħud mill-gazzetti saħansitra jġibu rumanzi (xi drabi traduzzjonijiet ta' xogħlijiet barranin) fil-forma ta' faxxikli.

Jidher illi l-Maltin li kienu jgħammru 'l hemm mix-xtut Maltin minkejja d-distanza kienu aġġornati sew ma' dak li kien ikun għaddej fil-qasam letterarju f'Malta. Dan jidher li kien riżultat ta' korrispondenza kemm ma' Maltin mhumiex emigranti kif ukoll ma' Maltin li fiż-żmien kienu emigranti iżda li reġgħu lura Malta bla ma qatgħu l-kuntatti li kellhom barra minnha.

L-Imħabba għall-Malti bħala Dmir tal-Emigrant

Fost l-emigranti Maltin kien hemm min tant xtaq jara l-ilsien Malti jitħaddem u ma jiġix miċħud illi appella għall-użu tiegħu bħala dmir ta' kull min kien ta' nisel Malti.

L-artiklu "In-Nazzjonaliżmu f'Malta (Mingħand il-Korrispondent Tagħna)", miktub minn Robert Bencini, isemmi li filwaqt li pajjiżi barranin bħall-Irlanda u l-Indja kienu jużaw il-veru lsienhom kullimkien, f'Malta ma kienx jiġri dan. Huwa jgħid li nazzjonalisti veri kienu dawk biss li jridu l-Malti maġenb l-Ingliż u t-Taljan. Huwa jsostni li ma kellu xejn kontra t-Taljan u l-Ingliż iżda li kien id-dmir tal-Maltin li jsalvaw ilsienhom. Bencini jżid li l-Maltin li ħarġu *L-Istandard tal-Maltin* ġewwa l-Kajr u *Il-Malti Amerikan* ġewwa Detroit l-Amerka kienu qegħdin juru lid-dinja li l-veru lsien pajjiżhom kien il-Malti.[37]

Fredu Nicholas jikteb artiklu bl-isem "Dmirijiet u Jeddijiet" li fih jgħid li t-tagħlim tal-lingwa Maltija kien neċessità għax ulied l-emigranti Maltin setgħu jiġu bżonn jgħammru xi mkien ieħor barra l-Eġittu, forsi wkoll lura Malta. Jgħid li Malta ma baqgħetx bħal fl-imgħoddi u l-Malti ma baqax jintuża biss għall-komunikazzjoni iżda sar l-ilsien uffiċjali. Barra minn hekk "li tkun taf ilsienek, mela, huwa meħtieġ għalik innifsek u għal pajjiżek," jikteb Nicholas.[38]

L-istess artiklu jsemmi li bid-dħul tal-liġi li l-kotba tan-negozji kollha għandhom jinżammu bl-Għarbi u li l-kitba kollha mal-Gvern Eġizzjan ma tistax tkun miktuba ħlief bl-Għarbi, it-tagħlim tal-Malti kien jinħtieġ dejjem aktar. Nicholas jgħid: "Dan juri biżżejjed kemm jiswielna li nkunu nafu bi lsien il-pajjiż." Jistqarr li kienet ħaġa kerha li tiffirma dokumenti li ma tafx x'jgħidu u li l-Maltin kellhom il-vantaġġ li "bi ftit rieda tajba" jitgħallmu l-ilsien Għarbi "wisq aktar bil-ħeffa minn ġnus oħra, għax barra milli lsienna hu msensel mal-Għarbi bin-nisel tiegħu, il-grammatika tagħna taqbel ħafna ma' tiegħu." L-artiklu jappella biex jintgħallem il-Malti u jgħid li, jirnexxi jew ma jirnexxix dan il-għan, tal-anqas wieħed ma kienx jista' jgħid li ma kienx għamel kulma seta', u ħadd ma jkun jista' jlumu.

Artiklu ieħor isemmi li l-Maltin emigranti kienu ta' nisel wieħed u li min imaqdar lil dan ikun imaqdar lilu nnifsu. Jissokta li ma kien hemm l-ebda raġuni għaliex il-Malti ma jitgħallmux kulħadd fi żmien meta kien qiegħed jintgħallem "lil aktar minn tletin elf wild fl-iskejjel kollha ta' gżiritna."

L-istess artiklu jżid:

> Bosta Maltin tal-Eġittu bagħtu 'l uliedhom jissoktaw l-istudji tagħhom Malta, u għadd wisq akbar ta' missirijiet qegħdin jistennew il-gwerra tieqaf biex jibagħtu lil tagħhom ukoll. Fl-eżamijiet kollha jidħol il-Malti, għalhekk jeħtieġ li nderru minn kmieni lil uliedna jitħaddtu bil-Malti biex inħaffulhom it-tagħlim.

Huwa jkompli li min jgħix Malta aktarx ma jagħżilx bejn Malti li ma jafx bi lsienu u barrani għalkollox, għax mat-tnejn ikollu jitħaddet bi lsien li mhux tiegħu. Fi kliem ieħor, l-ilsien huwa għelm tan-nazzjonalità.

L-Ilsien Malti jagħti l-Identità

Il-Malti, bil-karatteristiċi partikolari tiegħu, inżamm mill-emigranti Maltin bħala mezz ta' identifikazzjoni u bħala l-element li l-aktar jagħżel lill-Maltin fost il-komunitajiet l-oħra barranin.

"Ilsienna", artiklu ffirmat minn xi ħadd bl-isem tal-pinna *Malti* jsemmi li l-poplu Malti żgħir iżda distint permezz ta' lsienu. Jgħid li l-Maltin-Eġizzjani mill-ewwel fehmuh dan u użaw il-Malti biex "jibqgħu dejjem katina waħda." Jgħid li l-frott ta' ħidma li ħadet is-snin kien beda jidher iżda kien għad baqa' wisq xi jsir u li min kien f'pożizzjoni għolja kellu jgħin u ma kienx hemm triq tan-nofs; kulħadd kellu jagħti sehmu. L-artiklu jagħlaq:

> Kieku t-taqbida tal-ilsna f'Malta baqgħet f'Malta biss, il-biża' ma kienx jinħass daqshekk, iżda llum din it-taqbida qiegħda tiddawwar f'għamla li xejn ma taqbel lilna. Ma nservu mill-koxxa lil ħadd! Il-Malti hu lsienna u aħna biss għandna l-jedd nitkellmu fuqu. Ma nħallux min iqarraq bina. Inkunu Maltin TASSEW.[39]

Spiss ġie mistoqsi l-għala ma kellux ikun hemm ġurnal bil-Malti bħalma kellhom l-emigranti l-oħra kważi kollha. Fl-ewwel ħarġa tal-gazzetta *L-Istandard tal-Maltin* taħt it-titlu "Ġurnal Malti" ffirmat minn xi ħadd bl-isem tal-pinna *AnaMalti*, jingħad: "Ftakru ħuti Maltin li: 'Nazzjon imut meta jmut ilsienu'" u li "ġurnal bil-Malti jiswa, għalina l-Maltin aktar minn elf b'ilsna oħra."[40]

Għalkemm dan kunċett żbaljat – li "Nazzjon imut meta jmut ilsienu" – tħaddan minn min xtaq jara l-ilsien Malti jinżamm ħaj.

Kontributur ieħor isostni wkoll li ma tistax tħoss li int Malti jekk ma tafx ilsienek u li dak l-emigrant li jmur lura Malta bla ma jaf ilsienha jħossu barrani u drawwietha jidhrulu strambi konsegwenza ta' dan.

Kien hemm min wera li l-aġir ta' min ma kienx juża l-ilsien Malti kien ta' ħsara u umiljazzjoni għall-Maltin-Eġizzjani u jlum lill-ġenituri ta' dawn it-talin għal dan in-nuqqas.

Diversi drabi ngħad li kolonji oħra kienu jgħallmu lsienhom l-ewwel 'l uliedhom. *Seneca* jafferma li l-ilsna l-oħra t-tfal setgħu jitgħallmuhom fl-iskejjel għax kif jgħid il-Malti: "l-ewwel tgħallem irrispetta lilek innifsek, jekk minn ħaddieħor trid li tkun irrispettat." *Seneca* jistqarr li fost il-Maltin-Eġizzjani kien hemm bosta li kienu jafu għadd ta' lingwi oħra barra l-Malti u li dawk li kienu qegħdin jiċħdu l-Malti kienu qegħdin iħaffru l-qabar tan-Nazzjonalità Maltija fl-art tal-Fargħuni.

"In-Nazzjonalità Maltija u l-Ilsien Malti", kontribut ta' xi ħadd bl-isem tal-pinna *Anġ.* jagħti ħarsa ħafifa lejn l-Istorja ta' Malta bil-ħakmiet varji li kellha u juri kif ilsien Semitiku ltaqa' ma' bosta oħrajn Latini u Rumanzi sakemm sar l-ilsien Malti. Skont ma jgħid, dan "huwa lsien għalih waħdu u bid-dritt kollu nsejħulu Lsien Nazzjonali, il-għaliex bih la jitkellmu l-Latini u anqas jitħaddtu s-Semiti; iżda jitkellmuh biss il-Maltin." Wara dan *Anġ.* jikkonkludi illi l-Maltin kellhom għaliex ikunu kburin bi lsienhom għax kienu aħjar mill-Amerikani li ma għandhomx ilsien "maqtugħ għalih waħdu" bħalma hu l-Malti.[41]

Il-Malti bħala Lsien Qadim

Il-qdumija tal-ilsien Malti tintwera bħala kwalità li tagħmlu prezzjuż, hekk li għandu jinżamm b'għożża u mhux jitwarrab; u titqies ta' preġju kbir fil-qasam lingwistiku għax tista' tixħet dawl anke fuq ilsna oħrajn.

Seneca jerġa' jisħaq li l-Malti għandu jkun jaf ilsienu u l-qwiel tiegħu u li kien hemm uħud fl-Eġittu li mhux talli m'għamlux dan, iżda lanqas ma riedu juru li kienu Maltin. *Seneca* jgħid li kulħadd jaf li l-Malti kien fost l-eqdem ilsna u li huwa lsien Semitiku għalkemm "illum huwa mżewwaq b'bosta kliem minn ilsna oħra." Jgħid li minkejja dan, il-Malti żamm l-identità tiegħu u baqa' jissejjaħ 'Malti'. Dan minkejja l-fatt li "missirijietna ħtiġilhom jiktbu kommerċjalment bl-ilsna tax-Xanagħmin[42] [*sic*], tal-Kartaġiniżi, Griegi, Latini, Għarab u Spanjoli u issa bil-lingwi Ingliżi u Taljani." *Seneca* jasserixxi li wara l-istorja twila tal-ilsien Malti, missirijietna ma warrbuhx bħalma kienu qegħdin jagħmlu xi wħud fost il-Maltin-Eġizzjani li jindirizza.

L-artiklu jsemmi li ħafna drabi kienu l-Maltin stess li maqdru lil min ħadem favur il-Malti. Jingħataw siltiet minn Ċiċerun biex tintwera l-importanza tal-qedem tal-ilsien Malti minkejja li "llum li l-ilsien Malti daħal fih xi taħlit, għandu wkoll kliem safi li huwa mnissel mill-ibgħad żminijiet." *Seneca* jsostni li l-Malti kien ilsien qawwi għax żamm fih kliem li jmur lura sa minn qabel iż-żminijiet li fihom l-Ewropa kienet għadha fid-dlam, u jkompli li l-Istorja ta' Malta turi illi l-ilsien Malti sab ruħu f'bosta tiġrib iżda żamm sħiħ.[43]

Artiklu bl-isem "Inkellmu 'l Uliedna bil-Malti" jgħid li l-ilsien hu l-aqwa għelm tal-ġnus u allura għandu jiġi mgħoddi lill-ulied. L-artiklu jgħid li ma kienx hemm għajb fl-użu tal-ilsien Malti għax kien imnissel:

> mill-eqdem ilsna tal-ħolqien u, Sidna Ġesù Kristu meta ġie fid-dinja, jekk ma tkellimx bil-Malti, tkellem bi lsien ta' ġebbieda waħda, li hu msensel bis-sħiħ ma' tagħna. Bosta mill-Appostli tkellmu bi lsien li għandu wkoll x'jaqsam mal-Malti. Il-għala mela għandna nkażbru wirt hekk qadim? Ma ninsewx li meta Malta kellha lsien tagħha xi ilsna tal-lum kien għadhom ma twildux.[44]

Hawnhekk il-qdumija tal-Malti tintwera wkoll bħala element pożittiv għax tieħu lura saż-żminijiet tal-Kristjanità bikrija. Fi kliem ieħor, aktar ma l-Malti huwa qadim, aktar iqarreb lejn il-forom tat-taħdit użati minn Kristu. Hawn allura tinħass ukoll assoċjazzjoni reliġjuża fl-użu tal-ilsien. Flok jiġi miċħud għax jixbah lill-ilsna tal-Misilmin, il-Malti kellu jintuża għax jixbah lill-ilsna użati mill-ewwel Insara.

Il-Malti bħala Muftieħ għal Ilsna Oħra

Minħabba l-bażi Semitika tiegħu, l-ilsien Malti bosta drabi ġie meqjus bħala ta' għajnuna għall-akkwist tal-Għarbi mitkellem ġewwa l-Eġittu.

Ċertu *Sphinx* jikteb li l-Malti fis-sura li kien ħa sa żmienu seta' jservi ta' muftieħ għat-tagħlim ta' ilsna oħra u jtemm l-artiklu billi jappella għall-għajnuna biex tissewwa l-ħsara fil-Kolonji Maltin rigward il-lingwa Maltija. Jistqarr li l-Malti kien "lingwa li tista' sservi b'muftieħ għal-lingwi kollha (dan ma ngħidux jiena; filologi tal-akbar fama huma ta' din il-fehma, fosthom insemmi lil Dr. Julius Grosser, Ġermaniż li ħa interess kbir fuq il-lingwa Maltija."

Jintqal ukoll:

> Min jitgħallem il-grammatika Maltija fuq it-'Tagħrif' tal-Għaqda jkollu t-triq imwittija għal meta jiġi biex jitgħallem bl-Għarbi. U dawk li diġà jafu b'dan l-ilsien ma tantx għandhom għalfejn jitħabtu wisq biex jidraw jiktbu sewwa bil-Malti. Ma hemmx għalfejn ngħidu kemm huwa meħtieġ illum fl-Eġittu li wieħed ikun jaf jaqra u jikteb bl-Għarbi.[45]

Għeluq

Il-gazzetti analizzati jixhdu li bosta emigranti Maltin tal-Eġittu u Tuneż kienu konxji mill-patrimonju Malti tagħhom u minn ilsienhom b'mod partikolari. Anke jekk jeżistu xi għeltijiet fl-argumenti ta' xi wħud, bla dubju ta' xejn l-ilsien Malti kien jinteressahom mill-aktar. L-għadd imdaqqas ta' gazzetti ppubblikati bil-Malti lil hemm mix-xtut Maltin, u l-medda ta' żmien li matulha jinfirxu huma aktar xhieda ta' dan.

Ċerti siltiet fil-gazzetti analizzati jindikaw li l-ilsien Malti fost l-emigranti Maltin kellu ħafna x'jhedded l-eżistenza tiegħu. Waħda mill-akbar theddidiet kienet bla dubju l-Kwistjoni tal-Lingwa li kienet tixbah ferm lil dik kontemporanja għaliha f'Malta, bid-differenza li fil-każ tal-emigranti Maltin id-difensuri tal-Malti kienu qegħdin jagħmlu dan 'l hemm minn art twelidhom u allura l-ħtieġa għal dan setgħet inħasset anqas qawwija.

L-artikli fil-gazzetti jiżvelaw id-differenzi u f'xi każi saħansitra firdiet fost il-Maltin emigranti. Mill-banda l-oħra huma numerużi l-appelli għall-għaqda u s-solidarjetà li fost l-emigranti huma importanti ħafna bħala appoġġ tal-aħwa Maltin mal-individwi fil-bżonn.

Hawnhekk jidher ukoll li l-ilsien Malti kien meqjus fost l-aktar mezzi ewlenin għall-għaqda fost l-emigranti Maltin. Il-ħidma biex l-ilsien Malti jkun effettiv f'dan il-qasam hi notevoli u frekwenti kif jidher mid-diversi artikli fil-gazzetti analizzati.

Ir-raġunijiet li jinġiebu favur iż-żamma ħajja tal-ilsien Malti huma bosta u varji. Iżda l-aktar li jispikkaw huma r-raġunijiet li huwa d-dmir tal-emigrant li jżomm ilsien art twelidu; li l-ilsien jagħtih l-identità u l-għaqda; li l-qdumija tal-ilsien Malti tagħmlu importanti u ta' min jgħożżu u jżommu ħaj; kif ukoll li l-ilsien Malti jista' jservi ta' muftieħ għat-tagħlim ta' ilsna oħra.

Madankollu kien hemm ukoll min kellu fehmiet differenti dwar dan u kien iqis l-ilsien Malti bħala djalett bla siwi, u kien hemm min kien indifferenti quddiem it-theddid għall-ilsien Malti fost l-emigranti. Ma naqasx ukoll min warrab il-Malti minħabba r-rabta tiegħu mal-ilsien Għarbi.

Bil-għan li l-ilsien Malti jinżamm ħaj kien hemm min offra l-għajnuna tiegħu biex jgħallmu, oħrajn ikkontribwew artikli fil-gazzetti li jagħtu għajnuniet għat-tagħlim tal-Malti, filwaqt li oħrajn ħabirku biex jinfetħu skejjel u jitwaqqfu għaqdiet għall-istess għan.

L-aktar funzjonijiet importanti tal-Malti kienu li jservi bħala mezz ta' komunikazzjoni fit-taħdit ta' kuljum, f'diskorsi formali waqt xi laqgħat; kif ukoll fil-kitba. Kien propju bil-għan li l-Malti jintuża wkoll fil-kitba li bdew jinħarġu gazzetti u rivisti bil-Malti, bil-ħsieb li anke l-emigranti jissieħbu fl-iżvilupp ta' letteratura Maltija, u jkunu aġġornati ma' dak li qiegħed jinkiteb minn ħuthom Maltin f'Malta.

Ċerti emigranti kienu aġġornati anke dwar il-formazzjoni tal-Malti bħala sistema lingwistika tal-kitba, u l-argumenti fil-gazzetti dwar l-alfabett Malti u l-ortografija ma jonqsux. Dan seħħ l-aktar billi wħud mill-korrispondenti l-iżjed assidwi kienu wkoll attivi ħafna fl-ambjenti letterarji Maltin jew fl-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti. B'hekk l-alfabett Malti u l-Ortografija l-ġdida "tal-Għaqda" twasslu malajr lill-emigranti qarrejja biex dawn jiffamiljarizzaw ruħhom mal-karattri Maltin u biex tintlaħaq l-uniformità mixtieqa fil-kitba.

Fid-dawl ta' dan kollu, huwa xieraq li wieħed jagħraf il-ħidma ħabrieka ta' dawn il-Maltin emigranti li ħabbew ilsien art twelidhom u xtaquh jinżamm ħaj fosthom.

Appendiċi

Gazzetti Maltin-Eġizzjani

AGEM	*Africa*; *Giornaletto dell' Emigrazione maltese*; (1878 – ?)
AM	*Afrique Maltais*; (1889-1890)
AMCEN	*Association of the Maltese Communities of Egypt Newsletter*; (ca. 1960)
BKMK	*Bullettin tal-Komunità Maltija tal-Kajr*; (1938-1953); mill-għadd 36 datat 1.1.43 'l hemm, *Il-Ħabbar Malti fl-Eġittu*
EĠME	*Eġittu*, *Ġurnal Malti-Eġizzjan*; (1897)
FĦT	*Friend*, *il-Ħabib ta' Tuneż;* (1916? – ?)
ĦME	*Il-Ħabbar Malti fl-Eġittu*; (cf. **BKMK**)
KM	*Kurrier Malti*; (1912? – ?)
MGLA	*Melita*, *Gazzetta Letterarja u ta' Aħbarijiet*; (1915? – ?)
MOMI	*Melita*, *Organe Maltaise d'Information*; (1937 – ?)
QM	*Qari Malti*; (1928 – ?)
SM	*Standard tal-Maltin*, *Eku tal-Orjent Malti*; (1921 – ?)
VVME	*Valletta*, *il-Vuċi tal-Malti Eġizzjan*; (1923 – ?)
WM	*Weekly Melita*: (1916 – ?)

Noti

1 Għal-lista sħiħa ta' dawn il-ġurnali u gazzetti maħruġa fi żminijiet u matul perjodi varji, ara l-Appendiċi għal din il-ktiba.

2 Uħud mill-gazzetti mhux magħruf eżattament meta bdew jiġu ppubblikati. L-istess problema teżisti wkoll dwar meta wħud minnhom ma baqgħux jiġu stampati. L-eqdem gazzetta maħruġa mill-emigranti msemmija jidher li kienet l-ewwel ħarġa tal-*Africa; Giornaletto dell' Emigrazione maltese* (1878) [=*AGEM*] u l-aħħar waħda dik ta' *Il-Ħabbar Malti fl-Eġittu* fl-1953 [=*ĦME*] (għal aktar tagħrif dwar din il-gazzetta ara wkoll nota 5).

3 Brian Blouet, *The Story of Malta* (London: Faber and Faber, 1972) 178.

4 Għal espożizzjoni aktar wiesgħa dwar kulma jingħad f'din il-ktiba, flimkien mal-isfond storiku għall-emigrazzjoni lejn l-Afrika ta' Fuq, kif ukoll għal trattament aktar fit-tul dwar l-eku tal-Kwistjoni tal-Lingwa fost l-emigranti tal-Eġittu, ara Joseph Vella, *L-Ilsien Malti fil-Gazzetti tal-Maltin tal-Eġittu*, teżi tal-B.A. (bl-Unuri) (l-Università ta' Malta, 1993).

5 *Bullettin tal-Komunità Maltija tal-Kajr* [=*BKMK*], għadd 35, 1 ta' April 1943. Din il-gazzetta nħarġet fil-perjodu bejn l-1938 u l-1953. Mill-għadd 36 'l hemm, ingħatat l-isem *Il-Ħabbar Malti fl-Eġittu*.

6 *Eġittu, Ġurnal Malti Eġizzjan* [=*EĠME*], Prova, 4 ta' Settembru 1897.

7 *Standard tal-Maltin, Eku tal-Orjent Malti* [=*SM*], għadd 9, 14 ta' Jannar 1922.

8 *EĠME*, Prova, 4 ta' Settembru 1897.

9 *Qari Malti* [=*QM*], għadd 4, 15 ta' Ottubru–15 ta' Novembru 1928.

10 *Melita, Organe Maltaise d'Information* [=*MOMI*], għadd 17, 20 ta' Ottubru 1937.

11 *BKMK*, għadd 15, Lulju 1939.

12 *ĦME*, għadd 50, 24 ta' Frar 1945.

13 *SM*, għadd 2, 8 ta' Ottubru 1921.

14 *Kurrier Malti* [=*KM*], għadd 11, 18 ta' Awwissu 1912.

15 *SM*, għadd 79, 15 ta' Marzu 1924.

16 *SM*, għadd 32, 2 ta' Diċembru 1922.

17 Geoffrey Hull, "Vicende e Caratteristiche del Maltese Parlato in Egitto," *Journal of Maltese Studies* (Università ta' Malta, 1987-88) 88.

18 *SM*, għadd 6, 3 ta' Diċembru 1921.

19 *SM*, għadd 53, 15 ta' Settembru 1923.

20 *SM*, għadd 64, 1 ta' Diċembru 1923.

21 *QM*, għadd 4, 15 ta' Ottubru-15 ta' Novembru 1928.

22 *QM*, għadd 5, Diċembru 1928; *QM*, għadd 6, Jannar 1929; *QM*, għadd 7, Frar-Marzu 1929; *QM*, għadd 8, Marzu-April 1929; *QM*, għadd 10, Jannar 1930.

23 *QM*, għadd 11, Jannar 1935.

24 *QM*, għadd 11, Jannar 1935.

25 *QM*, għadd 12, April 1935.

26 *QM*, għadd 12, April 1935.

27 *BKMK*, għadd 30, 1 ta' Ottubru 1942.

28 *MOMI*, għadd 10, 20 ta' Mejju 1937.

29 *SM*, għadd 8, 31 ta' Diċembru 1921.

30 *QM*, għadd 32, Frar 1945.

31 *sic* - aktarx żball tat-tipa fejn riedet tinkiteb 'cfejfa' għal 'qfejfa'.

32 *QM*, għadd 35, Mejju 1945.

33 *SM*, għadd 52, 8 ta' Settembru 1923.

34 *BKMK*, għadd 28, 10 ta' Ottubru 1942.

35 *SM*, għadd 32, 2 ta' Diċembru 1922.

36 *ĦME*, għadd 51, 31 ta' Marzu 1945. Hawn ta' min jgħid li l-imsemmi Walter Zahra kien missier l-awtur prolifiku Malti Trevor Zahra, u li fuq informazzjoni li ġentilment

għaddieli dan tal-aħħar, kien beda joħroġ (jeditja, jiffinanzja u jistampa fi stamperija żgħira li kellu) ir-rivista msemmija *Iż-Żerniq*. L-ewwel edizzjoni ħariġha f'Jannar/Frar 1945, wara ftit li ġie lura Malta wara erba' snin l-Eġittu. B'kollox ippubblika ħdax-il ħarġa. L-aħħar waħda ħarġet fl-1946. Fiha kienu jiktbu awturi bħal Dun Karm Psaila, Karmenu Vassallo, Ġorġ Pisani, Ġużè Chetcuti, u oħrajn.

37 *SM*, għadd 19, 3 ta' Ġunju 1922.

38 *ĦME*, għadd 36, 1 ta' Mejju 1943.

39 *QM*, għadd 11, Jannar 1935.

40 *SM*, għadd 0, 7 ta' Settembru 1921.

41 *SM*, għadd 67, 22 ta' Diċembru 1923.

42 Aktarx qed jirreferi għall-Kangħanin.

43 *SM*, għadd 3, 22 ta' Ottubru 1921.

44 *QM*, għadd 11, Jannar 1935.

45 *Valletta, il-Vuċi tal-Malti Eġizzjan* [=*VVME*], għadd 5, 23 ta' Lulju 1923.